

Revoluția de la 1848 din Țările Române în opera academicianului Dan Berindei*

Ioan Bolovan

Membru corespondent al Academiei Române

În istoriografia românească dedicată epocii moderne nu există practic o personalitate care în ultimii 150 de ani să nu fi alocat revoluției pașoptiste un interes binemeritat. Revoluția de la 1848–1849 a fost, fără îndoială, un moment fundamental al istoriei moderne nu doar în istoria românilor, ci și a altor popoare din spațiul central sud-est european. Pentru români cel puțin, Revoluția de la 1848 are o valoare și o semnificație națională fondatoare, fiindcă acum s-au exprimat fără echivoc cele două obiective majore ale ideologiei naționale (unitatea tuturor românilor și independența), ambele subsumate sau/și convergente idealului modernizării societății românești și încadrării acesteia în Europa civilizată. Academicianul Dan Berindei a intuit și a înțeles cum nu se poate mai bine că revoluția pașoptistă din Țările Române a marcat o cotitură în devenirea istorică a națiunii române, că, pentru puțină vreme, românii au acționat sincron cu celelalte popoare ale Europei, că la București, Islaz, Iași, Cernăuți, Brașov, Sibiu sau Blaj au fost exprimate idei, s-au elaborat programe revoluționare și s-au desfășurat acțiuni compatibile și comparabile cu cele de la Paris, Torino, Viena, Praga, Frankfurt etc., respectiv faptul că românii s-au încadrat perfect spiritului european al momentului. Nu întâmplător, discursul de recepție al academicianului Dan Berindei, rostit în Aula Academiei Române la 26 aprilie 2001, avea ca temă *Generația pașoptistă* (discursul a și fost ulterior publicat în prestigioasa colecție *Memoriile Științifice ale Secțiilor Academiei Române* sub titlul *Generația pașoptistă, Discurs*

de recepție în Academia Română, București, Editura Academiei Române, 2001, 24 pag.).

Binecunoscut specialiștilor din țară și străinătate pentru numeroasele volume (monografii, ediții de documente etc.) și sutele de studii consacrate istoriei moderne a românilor, istoricul Dan Berindei a acordat Revoluției de la 1848 un interes aparte. Cuantificând producția istoriografică din acest domeniu a academicianului Dan Berindei, putem sesiza faptul că ea însumează câteva mii de pagini condensate în mai multe cărți de unic autor: *Revoluția română din 1848*, București, Ed. Politică, 1974, 80 pag.; *1848 în țările române*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1984, 120 pag. (cu o variantă și în limba franceză: *L'an 1848 dans les Pays Roumains*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1984, 120 pag.); *Revoluția română din 1848–1849. Considerații și reflexii*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 1997, 411 pag. etc. și în circa 40 de studii apărute în reviste și volume colective din țară și străinătate.

Nu lipsit de importanță pentru tema de față este și faptul că istoricul Dan Berindei a investigat diverse aspecte referitoare la Revoluția de la 1848 din Țările Române în mod constant, încă de la începutul carierei și până spre sfârșitul vieții. Prin urmare, studierea cauzelor, contextului, desfășurării și consecințelor revoluției pentru români nu a fost ceva conjunctural în activitatea istoricului comemorat, ci dimpotrivă o preocupare recurentă care a traversat deceniile de afirmare profesională a academicianului Dan Berindei. Simptomatic pentru aplecarea sa cu consecvență

*Cuvânt rostit la sesiunea comemorativă dedicată academicianului Dan Berindei, la împlinirea a 100 de ani de la naștere (2 noiembrie 2023, Aula Academiei Române).

asupra cercetării revoluției pașoptiste este chiar prima realizare științifică publicată la începutul carierei, respectiv studiul *Revoluția din 1848 din Franța și tinerii români aflați la Paris* (apărut în „Revista Istorică Română”, XV (1945), pag. 171–192). Acest studiu deschidea un șantier de lucru al istoricului, o direcție de cercetare care își propunea să încadreze fenomenul revoluționar românesc într-un cadru ideologic și politic mai general. Interogând sursele arhivistice și memorialistica edită ce i-a stat la îndemână, prin acest studiu, dar și prin multe altele publicate în deceniile ce au urmat (*L'idéologie politique des révolutionnaires roumains de 1848* în *Nouvelles études d'histoire*. Vol. IV. Publiées à l'occasion du XIII-es Congres des sciences historiques. Moscou, 1970, București, Ed. De l'Academie de la R.S. de Roumanie, 1970, pag. 207–221; *La Revolucion Rumana en 1848. Ideologia y programa*, în *Semestre historico*, 1977, nr. 6, pag. 125–141; *Paris-Bucarest. Itinéraires roumains en 1848. Les Roumains à Paris avant 1848*, în *1848. Revolution et mutations au XIX'e siecle*, Paris, 1990, nr. 6, pag. 39–54; *Le groupe dirigeant valaque de 1848 et la France*, în *Etudes Danubiennes*, Strasbourg, 1995, 11, nr. 1, pag. 11–23; *La révolution roumaine de 1848. Le modele français et les rapports franco-roumains*, în *La Révolution de 1848. La France et l'identité nationale roumaine*, Dijon, 2002, pag. 123–135 ș.a.), istoricul Dan Berindei a conturat în primul rând o imagine complexă și credibilă privind formația ideologică a elitelor românești din Țara Românească și Moldova care au fost ori se mai aflau la studii în orașul de pe malurile Senei în primăvara anului 1848, când valul revoluționar a pornit de la Paris spre răsărit. Astfel, conchidea savantul, elita românească era pregătită ideologic să declanșeze o acțiune generală de eliberare socială și națională, acest lucru fiind însă imperios reclamat de evoluția anterioară a Principatelor Române. Nicolae Bălcescu a surprins foarte bine, într-un studiu din 1850, acest aspect. El arăta că „Revoluția română de la 1848 n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză decât voința întâmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sunt optsprezece veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român

asupra lui însuși”¹. Prin urmare, academicianul Dan Berindei, mergând pe urmele marelui democrat Nicolae Bălcescu căruia i-a și închinat o monografie cuprinzătoare², a devoalat faptul că elita românească a fost capabilă să asimileze rapid și să aplice concret ideologia revoluționară fiindcă realitățile de acasă impuneau cu acuitate acest lucru. În cărțile publicate ori în numeroasele studii și articole, istoricul Dan Berindei a susținut mereu că originile revoluției pașoptiste din Țările Române stau în strânsă legătură cu procesul de redeșteptare națională început în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cauzele interne au fost primordiale în izbucnirea revoluției în teritoriile românești, stadiul de dezvoltare a societății românești, statutul politico-juridic al Principatelor Române făceau necesară aprinderea unei scânteii. Regăsim aceste interpretări într-o serie de studii presărate de-a lungul mai multor decenii: *Les révolutionnaires roumains de 1848 et l'idée d'unité*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1968, 7, nr. 6, pag. 931–947; *Programul intern al revoluției române din 1848–1849*, în *Revoluția de la 1848 în țările române*, București, Ed. Academiei R.S. România, 1974, pag. 35–58; *Cum trebuie apreciat programul revoluției române de la 1848?*, în „Revista de istorie”, 1982, 35, nr. 9, pag. 1040–1041; *Locul revoluției de la 1848–1849 în istoria României*, în „Revista de istorie”, 1983, 36, nr. 5, pag. 431–440; *Programes et plateformes socio-politiques de la révolution roumaine de 1848*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1995, 34, nr. 1–2, pag. 67–73 ș.a. Nu a încadrat și nici nu a „topit” mecanic realitățile românești de la 1848–1849 într-un context larg european, dimpotrivă, a reliefat de fiecare dată specificitățile revoluției pașoptiste din Țările Române, arătând care a fost contribuția românilor la tentativa de regenerare democratică a Europei vremii. O serie de studii stau mărturie în acest sens: *Das europäische Revolutionsjahr 1848. Seine Bedeutung für die Rumänische Länder*, în *Österreichische Osthefte*, 1973, 15, nr. 4, pag. 325–335; *La révolution roumaine de 1848 dans le contexte européenne*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1973, 12, nr. 3, pag. 473–488; *Programul extern al revoluției române din 1848*, în „Revista română de studii internaționale”, 1973, 7, nr. 2, pag. 55–60; *Revoluția română de la 1848 și Europa*, în *Studia et Acta Musei „Nicolae Bălcescu”*,

1973–1974, pag. 11–20; *Die Achtundvierziger Revolution in den rumänischen Fürstentümern und Europa*, în *Modernisierung auf Raten in Rumänien*. Anspruch, Umsetzung, Wirkung. München, 2004, pag. 99–106 etc. Meritul unor atari cercetări este faptul că academicianul Dan Berindei a pus la îndemână, deopotrivă cercetătorilor români sau străini, o viziune sintetică nu numai de istorie românească, ci și una de istorie europeană. Avem desfășurată în fața ochilor, atât partea, cât și întregul, revoluția pașoptistă de pe continent, dar și articulațiile locale, românești.

Despre istoricul Dan Berindei, ca și despre alte ilustre personalități ale istoriografiei românești postdecembriste, se poate afirma că a fost un reformator al scrisului istoric contemporan, dar nu un demolator al istoriei naționale. Academicianul Dan Berindei ne-a oferit prin numeroase contribuții referitoare și la Revoluția de la 1848–1849 o lectură neconvențională, dar extrem de fecundă asupra unei problematice istorice extrem de importante în contextul în care și istoriografia din România și-a reevaluat după 1989 discursul, metodologia. Publicații ale istoricului Dan Berindei, precum studiul *Deux personnalités féminines dans la révolution roumaine de 1848*, în *Femmes dans la Cité, 1815–1871*, Crest, 1997, pag. 547–554, capitolul „Vârsta și legăturile

genealogice ale fruntașilor Revoluției din Țara Românească” din cartea *Revoluția română din 1848-1849. Considerații și reflexii*, Cluj-Napoca, 1997, precum și cartea *Românii și francmasoneria*, București, Editura Teșu, 2009, 86 pag. etc. demonstrează resursele de inovare istoriografică ale celui comemorat.

Astfel, cu acribie și comprehensiune, academicianul Dan Berindei a reconstituit timp de mai bine de șase decenii, într-un mod profesionist, veridic, un onorabil moment din istoria românilor, Revoluția de la 1848–1849. Practic nu i-a scăpat analizei istoriografice niciun aspect relevant în ceea ce privește revoluția pașoptistă românească. S-a preocupat de latura social-economică, dar și de cele cultural-ideologice, politică sau diplomatică, a evidențiat cu echilibru-i binecunoscut nex-urile dintre intern și internațional, influențele reciproce, dar și specificul evoluției istorice din Țările Române, în concluzie a pus într-o lumină corectă rolul generației pașoptiste în făurirea României moderne.

Note

¹ N. Bălcescu, *Opere*, II, ed. G. Zane și E.G. Zane, București, 1982, pag. 107.

² Dan Berindei, *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu*, București, 1984, 311 pag.